

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2016. – Т. 33-34. – С. 90-95

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2016. – Volume. 33-34. – pp. 90-95

УДК: 339.923:061.1 (71) «19/20»

© Анатолій Гончаренко¹

Європейський Союз у міжнародних відносинах Канади наприкінці XX – на початку XXI ст.

У статті досліджено роль та місце Європейського Союзу в міжнародних відносинах Канади наприкінці XX – на початку XXI ст. Охарактеризовані причини взаємозалежності двох гравців міжнародної політики у співпраці в різних напрямках. Висвітлено вплив ЄС на міжнародне становище Канади. Особливу увагу приділено запровадженню нових форм канадсько-європейського співробітництва.

Ключові слова

Канада, Європейський Союз, міжнародні відносини, зовнішня політика.

The European Union in international relations of Canada at the end of XX – beginning of XXI century

Canada and the EU had a common vision of the fundamentals of the international relations system in the late XX – early XXI century and the need to respect the principles of international law. Canada in this matter has always acted together with other international actors on a coalition basis, accumulating defense potential.

The EU has seen in Canadians close partners who share its values and have similar approaches to resolving conflict, so there are prospects for development of bilateral cooperation in the international arena.

This was possible also due to the emergence of the Common foreign and defense policy of the EU and the implementation of important steps towards the development of European security policy and defense (ESDP). Therefore, at least a hypothetical European defense identity allows Canada to establish international cooperation with the EU in the defense sphere.

Ottawa sought to demonstrate that Europe remains important to Canadian and international security interests, so the ESDP must not lead to the destruction of traditionally close relations between Canada and the European partners. Constitutive remains also link Europe with Canada in the framework of NATO.

After the Maastricht Treaty of 1992 and the terrorist attacks of 2001, the EU is particularly interested in boosting relations with Canada. Despite the unity of views and approaches to solving most of the problems of international relations in the late XX – early XXI century between Canada and the EU, a common component in bilateral relations is still far from perfect, leaving the prospects for improving the Canadian-European cooperation on the international arena.

Keywords

Canada, the European Union, international relationships, foreign policy.

Постановка наукової проблеми. Незважаючи на географічне розташування у Північній Америці, міжнародні відносини Канади, а також її політика у сфері безпеки, є виразно «європейськими». Канада продовжує розглядати Європу як другого за важливістю союзника після США з огляду на тісні історичні, політичні, економічні, культурні зв'язки.

Зокрема, їх поєднує нормативна спільність, яка створює передумови для налагодження більш інтенсивних відносин, оскільки Оттава і Брюссель вважають, що сталий розвиток, до-

¹ Кандидат історичних наук, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції Сумського національного аграрного університету, Україна, Email: anatoliygoncharenko@ukr.net

тримання прав людини і миротворчість повинні бути ключовими принципами міжнародних відносин².

Аналіз останніх досліджень. В зарубіжній історіографії питання, перш за все, варто виокремити працю колишнього політичного радника США при НАТО та заступника помічника Державного секретаря в європейських справах Дж. Гудбі³.

Певний внесок у дослідження порушеної нами проблематики зробили російські вчені – фахівці Інституту США і Канади РАН Є. Іванов, Є. Ізраелян, Д. Гавріков⁴.

В Україні канадсько-європейських відносин побіжно торкалися В. Козик, М. Васильєва, а також автори фундаментальної праці «Європейський Союз: історія і засади функціонування»⁵.

Проте різнобічність підходів у працях дослідників різних країн та відсутність узагальнюючих праць з порушеної проблематики у вітчизняній історіографії детермінує необхідність вивчення цього питання.

Формулювання мети статті та завдань. У статті досліджується роль та місце Канади у міжнародних відносинах Європейського Союзу наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Канада та ЄС мають спільне бачення багатосторонності та необхідності дотримання принципів міжнародного права. Канада, на відміну від США, завжди діяла з іншими міжнародними акторами на коаліційній основі шляхом акумуляції безпекового потенціалу – це також європейська традиція, тому європейці розглядалися природним союзником для Канади. ЄС вбачає у канадцях близьких партнерів, що поділяють його цінності, а також мають подібні підходи до врегулювання конфліктів, тому існують перспективи для розвитку двостороннього партнерства на міжнародній арені.

Це стало можливим завдяки започаткуванню Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС і здійсненню важливих кроків у напрямі розбудови Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО). Відтак, щонайменше гіпотетична наявність європейської безпекової ідентичності на сучасному етапі дає змогу Канаді налагодити міжнародну взаємодію з ЄС і у безпековій сфері.

Водночас ЄПБО не повинна стати перешкодою для інтенсифікації двосторонніх відносин між Канадою та Європейським Союзом, оскільки перша неодноразово була безпосередньо залучена у забезпечення безпеки й оборони європейського континенту, як під час двох світових воєн і у період «холодної війни», так і під час миротворчих операцій у постбіполярний період⁶.

Офіційна Оттава прагнула продемонструвати, що Європа була і залишається важливою для канадських міжнародних і безпекових інтересів, сам тому ЄПБО не повинна спричинити руйнування традиційно близьких відносин між Канадою та європейськими партнерами. Варто зазначити, що конститутивним залишається також зв'язок Європи з Канадою через НАТО. Зокрема, ще наприкінці ХХ ст. перспектива втрати Організацією Північноатлантичного Договору свого впливу та ймовірність посилення європейської складової викликало стурбованість канадського уряду, оскільки такий розвиток подій, зокрема розбудова власне європейської системи безпеки, міг мати негативні наслідки для офіційної Оттави: об'єднаний і могутній ЄС потенційно обмежуватиме вплив Канади, адже з огляду на її географічне розташування у Північній Америці єдиним дієвим інструментом забезпечення представлення її інтересів залишалась НАТО.

Саме тому Оттава повністю підтримала доктринальні та структурні реформи Організації Північноатлантичного Договору та виступила за збереження її участі у вирішенні європейських

² «Канада-США: Экономические и политические отношения» (1983) Ред. С.Ф. Молочков. Наука. Москва. С. 156-170.

³ Гудби Дж. (2000) «Неразделенная Европа. Новая логика мира в американо-российских отношениях». Международные отношения, Москва, 336 с.

⁴ Иванов Е.В. (1994) «Военная доктрина и военная политика Канады после Холодной войны». США: экономика, политика, идеология. № 4. С. 34-52; Израелян Е.В. (1995) «ООН в политике Канады», США-Канада: экономика, политика, культура. № 6. С. 78-86; Гавриков Д. (2004) «Европейский союз как территория противоречий». Мировая экономика и международные отношения. № 12. С. 88-96.

⁵ Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. (2006) «Міжнародні економічні відносини». 6-те вид., стереот. Знання, Київ. 406 с.; Васильєва М.О. (2011) «Зарубіжна допомога в системі пріоритетів зовнішньої політики США». Фенікс, Київ, 175 с.; Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. (2012) «Європейський Союз: історія і засади функціонування». 2-ге вид., виправлене і доповнене, Знання, Київ, 759 с.

⁶ Лебедева М.М. (2003) «Мировая политика». Аспект Пресс, Москва, С. 230.

справ. Про це чітко свідчить позиція Канади щодо подій на Балканах⁷. Оттава також підтримала участь своїх військовиків у рамках НАТО у врегулюванні конфліктів на території колишньої Югославії. До зони відповідальності канадців належав один з найбільш складних регіонів на півночі Боснії. З погляду офіційної Оттави, участь Канади у процесі забезпечення миру в Європі була покликана компенсувати негативний ефект від закриття канадських військових баз на континенті та гарантувати її участь у європейських справах.

Уряд Канади вважав, що НАТО – це співтовариство, діяльність якого ґрунтується на спільних демократичних цінностях і є форумом для здійснення взаємодії у трансатлантичному регіоні. Водночас географічне розширення зони впливу Альянсу підтвердило його цінність в очах канадського керівництва⁸. Відповіддю Канади на ініціативи щодо посилення міжнародної безпекової складової ЄС було прагнення забезпечити збереження лідерства НАТО, яке повинно залишатися ключовою організацією у гарантуванні колективної оборони Європи і зберегти право «першості» у випадку необхідності проведення військових операцій. При цьому позиція Канади співпадала із баченням США: держави-члени НАТО, які не входять до ЄС, повинні зберегти можливість висловлюватися щодо питань європейської безпеки.

Стурбованість Канади також викликала перспектива формування окремої «європейської фракції» у межах НАТО, яка складалася б виключно з членів ЄС. Такий розвиток подій міг суттєво зашкодити процесу прийняття рішень у рамках Північноатлантичного Альянсу, в якому вони ухвалюються консенсусом. Крім того, така «європейська фракція» могла б безпосередньо взаємодіяти зі США щодо ключових рішень⁹.

Унаслідок цього, значимість Канади всередині НАТО продовжувалась зменшуватися, а її дипломатичні зусилля були зосереджені на тому, щоб мета, структура та процеси в ЄПБО не послабили НАТО, а також на забезпеченні часткової участі Канади в ЄПБО. Що стосується першого, то більшість застережень були зняті, окрім фундаментального питання: чи будуть спроможні європейські союзники одночасно забезпечити свої військові зобов'язання у межах НАТО і ЄПБО.

Канада наполягала на запровадженні чіткого регламентування та постійних консультативних механізмів, що дало б цій країні змогу не лише брати участь у стратегічному плануванні використання Європейським Союзом військового потенціалу НАТО, але й, у випадку необхідності, долучатися безпосередньо до операцій у рамках ЄПБО. Цей крок також був спрямований на те, щоб зберегти пріоритетність трансатлантичних механізмів співпраці, а Канада була зацікавлена у тому, щоб ЄПБО була якщо не підпорядкована, то принаймні частково залежна від НАТО та США. Канадський прем'єр-міністр Ж. Кретьєн висловив своє невдоволення тим, що у звіті, представленому на розгляд Ради ЄС у 2000 р., Росія та Україна визначались як потенційні партнери в операціях ЄС, тоді як щодо Канади лише підкреслювався інтерес ЄПБО до цієї держави¹⁰.

Прагнення Оттави більш тісно співпрацювати з ЄС дало поштовх до ухвалення «Спільної декларації ЄС і Канади щодо питань безпеки і оборони» у грудні 2000 р. Ухвалення цього документу було перемогою канадської дипломатії, оскільки згідно з його положеннями Європейський Союз визнавав, що НАТО залишається основним фундаментом колективної оборони держав-членів та погоджувався поглибити діалог з Канадою щодо її участі у ЄПБО. На практиці це означало, що кожного триместру будуть організовуватися двосторонні зустрічі, у ході яких розглядатиметься сукупність питань з безпеки та оборони, що становлять взаємний інтерес для Канади і ЄС.

⁷ Иванов Е.В. (1994) «Военная доктрина и военная политика Канады после Холодной войны». *США: экономика, политика, идеология*. № 4. С. 40.

⁸ Исраелян Е.В. (1995) «ООН в политике Канады». *США-Канада: экономика, политика, культура*. № 6. С. 77-80.

⁹ Trilokekar R.D. (2017) «From soft power to economic diplomacy? A comparison of the changing rationales and roles of the U.S. and Canadian Federal Governments in international education». Режим доступу: http://www.cshe.berkeley.edu/sites/default/files/shared/publications/docs/ROPS.CSHE_.2.15.DesaiTrilokekar.SoftPowerEconDiplomacy.2.9.2015.pdf (дата перегляду 10. 11. 2016).

¹⁰ Deblock C. (2010-11) «From economic dialogue to CETA: Canada's trade relations with the European Union». *International Journal*. P. 39-56.

У червні 2000 р. були ухвалені інші важливі рішення щодо співпраці між Канадою та ЄС і було досягнуто домовленість, що сторони розглядатимуть міжнародні, безпекові та оборонні питання у рамках існуючого двостороннього формату співпраці, зокрема на рівні глав держав та урядів і відповідних міністрів. У випадку надзвичайних ситуацій чи з огляду на вимогу однією із сторін такі зустрічі можуть скликатись позачергово. За Канадою було закріплено право самостійно приймати рішення щодо участі в операціях Європейського Союзу не лише тоді, коли він використовуватиме військовий потенціал НАТО у рамках «Берлін-плюс», але й у випадку, коли ЄС вестиме операції самостійно.

Канада також отримала можливість залучатися до планування операцій. Саме з цією метою їй було надано право призначити свого представника при Генеральному штабі ЄС. Тому на початковому етапі становлення ЄПБО у 1999–2002 рр. канадським дипломатам вдалося добитися визнання права Оттави на участь в операціях ЄС у рамках Петерсберзьких завдань. Таким чином, Канада фактично була визнана як надійна «середня потуга» з належним військовим потенціалом для участі в операціях ЄС¹¹.

Завдяки цим домовленостям Канада мала змогу взяти участь у військових і цивільних операціях під егідою ЄС у рамках ЄПБО, зокрема в операції у Демократичній Республіці Конго, двох операціях у Боснії та Герцеговині: поліцейській ЕГПМ та військовий ЕУФОР. Саме завдяки цьому вдалося опрацювати правові засади участі Канади у подібних операціях ЄС, що згодом були включені у двосторонню рамкову угоду.

Водночас необхідно наголосити, що це був період, коли низка питань, які викликали раніше застереження Канади щодо ЄПБО, втратили свою гостроту. Якщо у 2000 р. канадський уряд розглядав як пріоритет питання безпеки і стабільності в Європі й прагнув залишатися залученим у процеси ухвалення рішень щодо забезпечення миру на Балканах (зокрема Канада брала участь у військових діях у Косово під егідою НАТО та мала канадський контингент СФОР у Боснії та Герцеговині), то на час укладання рамкової угоди ці загрози та потреби стали неактуальними¹².

Останнє не означає, що Канада самоусунулась від участі у забезпеченні стабільності й миру на європейському континенті, однак ключовими засобами гарантування міжнародної безпеки в Європі вона розглядала розширення ЄС і НАТО. Це чітко простежується у підтримці Оттавою членства країн з Центральної і Східної Європи у НАТО. Тому хоч Канада і постійно виступала за збереження стабільності в Європі, проте не вважала доречним збільшувати власну військову присутність на цьому континенті.

Проте частина країн-членів ЄС із застереженням поставилася до участі третіх країн у ЄПБО, особливо коли йшлося про Канаду, яка знаходиться поза межами континентальної Європи. На їх переконання, це може призвести до розмивання процесу ухвалення рішень усередині ЄС та зашкодити посиленню його незалежності у міжнародній безпековій сфері¹³.

Питання ЄПБО викликає в Оттаві менше заперечень, особливо з огляду на інституціоналізацію відносин між ЄС і НАТО. Стан, в якому перебуває на сьогоднішній день ЄПБО, жодним чином не загрожує лідерству НАТО, а угода «Берлін-плюс» гарантує НАТО «право першості», що особливо хвилювало канадських політиків. Також побоювання, що ЄПБО може спричинити у рамках НАТО появу «європейської фракції», втратили свою актуальність. Підписання згадуваної рамкової угоди не стало свідченням суттєвого зближення Канади і ЄС у безпековій сфері. Малоімовірно, що найближчим часом Канада активно братиме участь у місіях під егідою ЄПБО. Частина експертів вважають такий крок хибним, адже відмова від участі у безпековій співпраці з ЄС – це спроба заперечити стратегічну культуру Канади, що є ближчою до Європи, ніж до США. Тим не менше, це питання викликає зацікавлення лише вузького кола політиків і дослідників та залишається поза увагою канадського суспільства¹⁴.

¹¹ Гудби Дж. (2000) «Неразделенная Европа. Новая логика мира в американо-российских отношениях». Международные отношения, Москва. С. 98.

¹² Гавриков Д. (2004) «Европейский союз как территория противоречий». Мировая экономика и международные отношения. № 12. С. 93.

¹³ Васильева М.О. (2011) «Зарубіжна допомога в системі пріоритетів зовнішньої політики США». Фенікс, Київ. С. 125.

¹⁴ Бодмен Р. (1992) «Канадская дипломатия и ООН». США: экономика, политика, идеология. № 7. С. 98.

Канадський уряд у разі потреби розглядатиме можливість участі Канади в операціях у рамках ЄПБО, однак залучення цієї країни до вирішення афганського питання свідчить радше про мінімальний чи навіть символічний характер участі Канади в міжнародних європейських справах, як це було у випадку з ЕУФОР (Боснія), оскільки у канадських збройних сил відсутній належний потенціал для одночасної участі у врегулюванні конфліктних ситуацій у різних частинах світу.

Недостатньо розвинута система консультацій у сфері оборони між ЄС і Канадою була своєрідною демонстрацією невідповідності до положень амбіційної за своїм характером Спільної декларації 2000 р., згідно з якою Канаді відводилася важлива роль у Комітеті контрибуторів – форумі для консультацій з третіми державами для проведення операцій під егідою ЄС. Однак на думку канадських дипломатів цього було недостатньо і вони наполягали на тому, що Канада повинна мати такі ж права у рамках ЄПБО, як і європейські країни, що не були на той час членами НАТО. Однак з огляду на інертність самого ЄС та відсутність підтримки з боку канадців зусилля дипломатів були недостатніми¹⁵.

Міжнародна співпраця ЄС і Канади не обмежується тільки рамками ЄПБО. Після Маастрихтського договору, особливо з зв'язку з початком боротьби з тероризмом у 2001 р., ЄС досяг значного прогресу у співпраці з питань внутрішньої безпеки у рамках однієї з опор «юстиції і внутрішніх справ». Розбудова спільного простору, до якого на сьогоднішній момент входять 28 держав, вимагає вирішення низки міжнародних проблем – імміграції, злочинності і тероризму. Унаслідок цього, ЄС зацікавлений у тому, щоб співпраця відбувалася з таким важливим партнером, як Канада. Одним з прикладів цієї співпраці є інституціоналізація відносин із Європолом¹⁶.

Висновки. Таким чином, незважаючи на єдність поглядів і підходів щодо вирішення більшості проблем міжнародних відносин наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. між Канадою і ЄС, спільний компонент у двосторонніх стосунках поки ще далекий від досконалості, залишаючись тією самою «сорочкою», приналежність якої до власного тіла виявляється для кожної із сторін ближче демонстрованих ними глобалістичних устремлень.

Список джерел

1. Бодмен Р. (1992) «Канадская дипломатия и ООН». *США: экономика, политика, идеология*. № 7, С. 98-116.
2. Васильева М.О. (2011) «Зарубіжна допомога в системі пріоритетів зовнішньої політики США». Фенікс, Київ. 175 с.
3. Гавриков Д. (2004) «Европейский союз как территория противоречий». *Мировая экономика и международные отношения*. № 12. С. 88-96.
4. Гудби Дж. (2000) «Неразделенная Европа. Новая логика мира в американо-российских отношениях» *Международные отношения*, Москва. 336 с.
5. Иванов Е.В. (1994) «Военная доктрина и военная политика Канады после Холодной войны». *США: экономика, политика, идеология*, № 4. С. 34-52.
6. Исраелян Е.В. (1995) «ООН в политике Канады». *США-Канада: экономика, политика, культура*. № 6. С. 78-86.
7. *Канада-США: Экономические и политические отношения* (1983) Ред. С.Ф. Молочков, Наука, Москва. 250 с.
8. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. (2006) «Міжнародні економічні відносини» 6-те вид., стереот. Знання, Київ. 406 с.
9. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. (2012) «Європейський Союз: історія і засади функціонування». 2-ге вид., виправлене і доповнене. Знання, Київ, 759 с.
10. Лебедева М.М. (2003) «Мировая политика». Аспект Пресс, Москва, 315 с.
11. Deblock С. (2010-11) «From economic dialogue to CETA: Canada's trade relations with the European Union». *International Journal*. P. 39-56.

¹⁵ Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. (2012) «Європейський Союз: історія і засади функціонування». 2-ге вид., виправлене і доповнене, Знання, Київ, С. 550.

¹⁶ Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. (2006) «Міжнародні економічні відносини» 6-те вид., стереот. Знання, Київ, С. 330.

12. Trilokekar R.D. (2017) «From soft power to economic diplomacy? A comparison of the changing rationales and roles of the U.S. and Canadian Federal Governments in international education». Режим доступу: http://www.cshe.berkeley.edu/sites/default/files/shared/publications/docs/ROPS.CSHE_2.15.DesaiTrilokekar.SoftPowerEconDeplomacy.2.9.2015.pdf (дата перегляду 10. 11. 2016).

References

1. Bodmen R. (1992) «Kanadskaya diplomatiya i OON». *SShA: ekonomika, politika, ideologiya*. № 7. S. 98-116.
2. Vasylieva M.O. (2011) «Zarubizhna dopomoha v systemi priorytetiv zovnishnoi polityky SShA». Feniks, Kyiv. 175 s.
3. Gavrikov D. (2004) «Yevropeyskiy soyuz kak territoriya protivorechiy». *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*. № 12. S. 88-96.
4. Gudbi Dzh. (2000) «Nerazdelennaya Yevropa. Novaya logika mira v amerikano-rossiyskikh otnosheniakh». *Mezhdunarodnye otnosheniya*, Moskva. 336 s.
5. Ivanov Ye.V. (1994) «Voennaya doktrina I voennaya politika Kanady posle Kholodnoy voyny». *SShA: ekonomika, politika, ideologiya*. № 4. S. 34-52.
6. Israelyan Ye.V. (1995) «OON v politike Kanady». *SShA-Kanada: ekonomika, politika, kultura*. № 6. S. 78-86.
7. *Kanada-SShA: Ekonomicheskie i politicheskie otnosheniya* (1983) Ed. S.F. Molochkov. Nauka, Moskva. 250 s.
8. Kozyk V.V., Pankova L.A., Danylenko N.B. (2006) «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny». 6-te vyd., stereot. Znannia, Kyiv. 406 s.
9. Kopyika V.V., Shynkarenko T.I. (2012) «Yevropeyskiy Soiuz: istoriia i zasady funktsionuvannia». 2-he vyd., vypravlene i dopovnene. Znannia, Kyiv. 759 s.
10. Lebedeva M.M. (2003) «Mirovaya politika». Aspekt Press, Moskva. 315 s.
11. Deblock C. (2010-11) «From economic dialogue to CETA: Canada's trade relations with the European Union». *International Journal*. P. 39-56.
12. Trilokekar R.D. (2017) «From soft power to economic diplomacy? A comparison of the changing rationales and roles of the U.S. and Canadian Federal Governments in international education». URL: <http://www.cshe.berkeley.edu/sites/default/files/shared/publications/docs/ROPS.CSHE.2.15.DesaiTrilokekar.SoftPowerEconDeplomacy.2.9.2015.pdf>. (accessed 10 November 2016).